

Anmeldelser.

Leopold Magon: Ein Jahrhundert geistiger und literarischer Beziehungen zwischen Deutschland und Skandinavien. 1750—1850. Bd. 1. Die Klopstockzeit in Dänemark. Johs. Ewald. (Dortmund 1926).

J. W. Eaton: The German influence in Danish literature in 19. century. The German circle in Copenh. 1750—1770. (Cambridge 1929).

Der foreligger som bekendt det Faktum, at København fra c. 1750 til c. 1770 var et Centrum for tysk Aandsliv. Den danske Konge ydede paa den ældre Bernstorffs Tilskyndelse det materielle Grundlag, dels ved ligefrem Understøttelse, dels ved Embeds-ansættelser; Koloniens aandelige Hoved var Skaberen af det moderne tyske Digtersprog, den store Lyriker Klopstock.

Der foreligger endvidere det Faktum, at Medlemmerne af denne tyske Koloni kunde bo og bygge heroppe i henimod en Menneskealder — som Klopstock — uden at lære Dansk. De behøvede det ikke. I de Kredse, hvor de færdedes med Midtpunktet i Bernstorffs Hjem, forstod og talte alle Tysk.

Disse Fakta er i og for sig ikke noget for Danmark enestaaende, men har forskellige europæiske Paralleler. I Tyskland horer man langt ned i det 18. Aarhundrede idelige Klager over, at alt, hvad der er fornemt, taler Fransk og kun læser fransk Literatur. Den Mand, hvis Bedrift det er gennem et livslangt maalbevidst Arbejde at have skabt et borgerligt tysk literært Publikum, Gottsched, oplevede i sin Ungdom i 1720rne, da han havde forlovet sig, at hans vestpreussiske Kæreste ganske selvfølgelig skrev sine Breve til ham paa Fransk. Som Leibnitz væsentlig bevægede sig paa Fransk, naar han ikke skrev Latin, saaledes ogsaa Frederik den Store. Samtidig med at Klopstock indkaldtes til Danmark, indkaldtes Voltaire til Berlin som Kongens Gæst, og han var ikke den eneste. Ogsaa andre betydelige Repræsentanter for det franske Aandsliv, t. Ex. La Mettrie og Maupertuis, der var Præsident

for det preussiske Videnskabernes Akademi, levede og virkede i Berlin. Det preussiske Akademi udsendte til midt i 1780erne sine Skrifter paa Fransk og stillede endnu i 1780erne en Prisopgave om Grundene til det franske Sprogs Overlegenhed. Endnu 1780, Aaret før Kant udsendte sin Fornuftkritik og Lessing døde, da Herder og Goethe allerede havde deres epokegørende Ungdomsværker, Wieland og Klopstock deres Manddomsværker bag sig, udsendte Kongen sin lille Bog »De la littérature allemande«, der ikke engang nævner disse Digteres og Forfatteres Navne, men taler om tysk Sprog og Aandsliv som en skøn Drøm, som først Fremtiden kan realisere. Han trøster dem, som maatte tvivle om denne Fremtid, idet Franskens Overherredømme i Tyskland endnu er ubestridt, med at under Franz I, Karl IX og Henrik III foretrak man ved hint beundrede Frankrigs Hof og i det fine franske Selskab at tale Italiensk og Spansk, ganske simpelt fordi disse Sprog dengang stod ligesaa meget over Fransk, som Fransk endnu over Tysk.

Endnu en større Rolle end Fransk i Tyskland og Tysk i Danmark spillede Dansk i Norge.

I samme Rækkefølge, som Kulturstrømmene falder som Kaskader fra Land til Land, idet de fra hvert Trin glider videre i et nyt Sprog, udløser sig Reaktionen derimod. Fra først af ikke nationalt, men kulturelt og socialt betinget. Tager vi et Fænomen som Lessings »nationale« Bedrift, Kampen mod den franske klassiske Tragedie, er den inspireret af Diderots Kritik af samme franske Tragedie, ligesom Lessings Beundring for Shakespeare fra først af er formidlet ved Voltaire. Herders Genopdagelse af det germanske: Nationalaanden som det organisk skabende, arbejder — over Winckelmann — videre paa Montesquieu. — Grundtvig, der paa dansk Grund fortsætter Herder, inspirerer atter, idet mindste delvis, den norsk-norske Bevægelse. »Hans Dag var den største, Norden har set«, sang Bjørnson ved hans Grav.

Reaktionens Form er — i Tyskland, Danmark og Norge — overalt den samme. Paa den ene Side har vi den stærkt betonedede Forargelse over egne Landsmænd, der adopterer det udenvælske. Karakteristisk er i saa Henseende Udtalelser af P. H. Sturz, der var et anseligt Medlem af den tyske Koloni i København. Han nød Bernstorffs særlige Gunst, avancerede hurtigt til Generalpostdirektør og var saaledes af dem, der repræsenterede Germanophiliens Triumf i Danmark. I de Breve, han som Christian VII.s Ledsager paa den store Udenlandsrejse skrev, finder han ikke skarpe Ord nok til at fordømme de Tyskere, der gaar rundt som Skilte for fremmed Sæd og Skik (Schriften I (1784) 78). Paa den

anden Side finder vi den hadbetonede Frigørelseskamp mod det, som efterhaanden erkendes som fremmed og derfor farligt. Hvilket Vrægebillede af fransk Aand og Kultur blev ikke skabt af det 18. Aarhundredes Tyskland. Med hvilken Emphase løsreves i Danmark — endnu af N. M. Petersen — ikke Ewalds Ord: Al vor Fortræd er tysk! fra sin Sammenhæng. Hvilken ængstelig Spænding, for ikke at sige Frygt, røber ikke endnu N. M. Petersens Ord om Klopstocktiden og dens Følger: »Den sidste Strømning var den værste, set med danske Øjne; thi det er den vi stærkest føle, og Tanget, den førte med sig, ligger endnu uudryddeligt over Land, Regering og Folk (Den danske Literaturs Historie V (1871) 37). Forsaavidt hin Følelse ikke længere umiddelbart kan genopleves i Danmark — allerede A. D. Jørgensen indtog jo det modsatte Standpunkt af N. M. Petersens, idet han (Johannes Ewald (1888) 78, 99) tværtimod beklager, at hin aandfulde tyske Kreds med Bernstorffs Fald splittedes til Skade for Udviklingen af Kulturen herhjemme — behøver vi blot at kaste et Blik mod Nord, saa ser vi den hos os forlængst magasinerede Film stadig rulle over det hvide Lærred.

Det er det samme Skuespil overalt: i Tyskland, i Danmark og nu i Norge. Den dybe Motivering er med en Omskrivning af et gammelt Ord: Odi Danaos, quia dona tulerunt.

Det komplicerede Spørgsmaal om Kulturpaavirkninger, deraf flydende Beundring eller Had og disse modsatte Følelsers Sammenhæng med geografiske og politiske Forhold skal jeg nu lade ligge for at vende mig til det snævrere Emne: Tysk-Dansk i det 18. Aarhundrede.

Dette Emne er naturligvis ofte gjort til Genstand for Betragtning, men de to Forudsætninger, som maa være tilstede for en egentlig historisk Undersøgelse: Objektivitet og Dokumenter har ikke foreligget i samme Omfang som nu.

Paa den ene Side ligger den Periode, da Danmark kunde opfattes som en aandelig Provins af Tyskland («den danske Ende af Tyskland» kaldte Herder det 1769), saa langt tilbage, at den ikke fremkalder nogen Iver; paa den anden Side har ikke mindst Bobés og Aage Friis's Arbejder, Udgaverne af de Reventlowske og de Bernstorffske Papirer, Værket om Bernstorfferne o. s. v. givet os et solidt Grundlag at arbejde paa.

Det er dog ikke en Dansk, der har taget sig for at revidere Spørgsmaalet om Forholdet mellem Dansk og Tysk og den Rolle, som den tyske Koloni spiller i dette Forhold; men — ganske naturligt forøvrigt — en tysk Forsker, nuværende Professor i Greifswald og Leder af det derværende Nordische Institut, Leopold Ma-

gon samt — mere mærkeligt — en Englænder, som er Professor ved Saskatchewan's Universitet i Saskatoon i Canada, J. W. Eaton.

Begge disse Forfattere har gjort anselige Studier, ogsaa i Danmark, begge har arbejdet med Energi og Førstehaandskendskab til Emnet, men efter en saa forskellig Plan og ud fra en saa forskellig Indstilling, at de fremkomne Værker paa heldig Maade supplerer hinanden. — Eaton grupperer sin Fremstilling om de enkelte Personer. Efter en almindelig Indledning, der paa en overskuelig Maade samler ældre Forskningsresultater, behandles i 7 Kapitler: Joh. Elias Schlegel, Klopstock, Gerstenberg, J. A. Cramer, Basedow, de mindre centrale som Sturz, Büsching etc., samt endelig Scheibe og hans Betydning for Musiklivet i Danmark. Denne biografiske Fremgangsmaade harmonerer utvivlsomt med Forfatterens Talent. Det er lykkedes ham at give en Række Portrætter, der alle er levende og klare, delvis endog i særdeles Grad. Dette er Bogens Fortjeneste, nyt Stof synes kun i ringe Grad at være fremdraget og nye Synspunkter heller ikke. Grundbetragtningen: at Klopstock er det Punkt, fra hvilket dansk Poesi begyndte at bevæge sig fremad mod en ny og rigere Udvikling, er traditionelt fra Rahbeks Tid og paa ny bekræftet gennem Magons foregaaende Undersøgelser. At Ewald i Kraft af sin fra Klopstock saa forskellige Natur og sit Geni vel kunde vækkes, men ikke bestemmes af sin store tyske Broder, er allerede klart erkendt af A. D. Jørgensen og ligeledes videre udført af Magon. Eaton er fortrolig med den foreliggende Literatur om Emnet, ogsaa — selvfølgelig — med Magons grundlæggende Værk. Maaske kunde den Gæld, hvori han nødvendigvis maa staa til dette, have været stærkere vedgaaet. Thi naar Fortalen bestemmer Arbejdets Hensigt, som »to indicate somewhat more clearly than has hitherto been done, the very real debt, which Danish literature and thought owed to the German writers, who were in Copenhagen between the years 1740 and 1770«, kan dette formentlig kun forsvares, hvis Betoningen lægges paa clearly. Det er Fremstillingens Klarhed, hvori Bogen har sin Styrke. Med Hensyn til selve Problemet yder den næppe noget, som ikke staar hos Magon.

Det fremgaar allerede af Titlen paa Magons Bog, at den har videre Sigte end Eatons. For det første er den et Led i en større Undersøgelse, for det andet vil den ikke være Literaturhistorie i snævrere Forstand, men Idéhistorie. Forfatterens Plan var oprindelig — som Fortalen meddeler — at undersøge Forholdet mellem nordisk og tysk Romantik. Under Arbejdet blev det ham imidlertid klart, at en saadan Undersøgelse saavel af Hensyn til den nordiske Romantik som af Hensyn til de tysk-skandina-

viske Relationers Udvikling, forudsatte en Undersøgelse af Udviklingen i 2. Halvdel af det 18. Aarhundrede. — Saaledes som Værket nu foreligger er det et Resultat af 13 Aars Studier. Disse blev afbrudt af Deltagelse i Verdenskrigen, men genoptoges stadig med fornyede Ophold i Danmark. I denne lange Tid har Forfatteren erhvervet sig et fuldkomment Kendskab til de skrevne og trykte Kilder samt til de forudgaaende Undersøgelser, som de tilføjede Anmærkninger bogfører. En enkelt Undtagelse skal bemærkes. Side 142 ff. strejfer Forfatteren Gottscheds Forhold til Danmark. Det er undgaaet hans Opmærksomhed, at samtlige eksisterende Breve fra dennes Correspondenter i Danmark er udgivet i Danske Magasin 6. R. III 47. Af Brev Nr. 2 fra Plessen fremgaar, at Magon ikke har Ret, naar han (S. 151) støttet paa Danzel: Gottsched S. 313 hævder, at den danske Konge nægtede at modtage Gottscheds Dedikation af et Værk; N. M. Petersen V 18, har forøvrigt allerede det rigtige. — I disse Breve (Nr. 5 fra den ældre Detharding, Komedieoversætterens Fader) havde han endvidere kunnet finde en interessant Hentydning til den eller de mægtige Mænd, der reddede Holberg fra at faa Ubehageligheder i Anledning af Niels Klim, et Spørgsmaal, der beskæftiger ham S. 41.

Bogen er inddelt i 5 Kapitler: 1) Enevold Ewald und der dänische Pietismus. Johannes Ewalds Anfänge. 2) Klopstocks Dichtung in Dänemark bis auf Johannes Ewald. 3) Johannes Ewald u. Klopstock 1765—70. 4) Von Bernstorffs Sturz bis 1773. 5) Johannes Ewald 1773—81. Krisenzeit und letzte Jahre. — Hvert Kapitel falder i 5 Afsnit. Desuden er der Indledning med vidtløftigt historisk Perspektiv. Naar man har arbejdet den svære Bog igennem, har man bl. a. faaet ny og værdifuld Besked om Pietismens Indvandring og Sejr i Danmark (efter Kamp mellem Zinzendorff og Hallenserne), dens Betydning som Forudsætning for Klopstocks Kaldelse, (det var, som Forfatteren paa Grundlag af Aage Friis's Bernstorff-Arbejder første Gang paaviser, utvivlsomt ikke som Digter, men som religiøs Personlighed, at Bernstorff lod Klopstock kalde), og dens sociale Betydning, (det var saaledes eksempelvis det pietistisk-religiøse Fællesskab, der var Basis for den jævnbrydige, i Tiden enestaaende, Stilling, som Klopstock fra først af indtog i Bernstorffs Hus). — Vi har faaet en forøget Forstaaelse af, at det overleverede massive Begreb »det 18. Aarhundrede« ogsaa i Danmark er en kompliceret Størrelse og ikke blot Rationalisme i banal Forstand.

Særlig skal her gøres opmærksom paa Forf.s Undersøgelser af nyplatoniske Tankeganges Forekomst hos Sneedorff. Det var den

engelske Filosof Shaftesbury, der væsentlig formidlede disse Tanke-
gange for det 18. Aarhundrede. Hans Betydning for tysk Aands-
liv i saa Henseende er i de senere Aar undersøgt og fastslaaet.
Magon har Æren af at indlede Undersøgelsen af Shaftesburys Be-
tydning for det danske. — Vi har gennem en omhyggelig Rede-
gørelse set, hvorledes der i København voxer en Tidsskrift-
litteratur op, dels paa Tysk og dels paa Dansk, men med Hensyn
til Redaktion og Fremtræden i utvivlsom Tilslutning til tyske
Forbilleder. Vi har fulgt Kritikens Udvikling, samt Sprog-
og Stiludviklingen saavel i Prosaen som i Poesien. Det inter-
essante Faktum, at Purismen i Danmark først er relativ sen,
fordi Holberg modsatte sig den, mens den i Tyskland sejrer
med Gottsched allerede i 1720'erne, kunde give Anledning til ad-
skillige Betragtninger. — Den klare Udvikling af en af Vilh. An-
dersen udtalt Tanke, at Ewalds Digtersprog er et Kunstsprog,
der bevidst sættes i Modsætning baade til den naturlige Daglig-
tale som var Holbergs Medium og til det rationelt og rhetorisk
opbyggede franske Digtersprog, paa samme Maade som Klopstocks
i Tyskland, viser Forfatterens Forstaaelse af Ewalds historiske
Stilling og epokegørende Indsats. Endvidere gøres der Rede for
Udvidelsen af Stofkredsen for den offentlige Diskussion, fremfor
alt med Bondefrigørelsesproblemet; for Digtningen, fremfor alt
med Inddragelsen af den nationale Fortid og nordiske Mytologi.
Vi har set Samarbejdet mellem Danske og Tyske; hvorledes Folk
som den begavede Sachser Joh. El. Schlegel, hans trofaste og
velvillige Landsmand J. A. Cramer og den i sin Ungdom saa mær-
kelig geniale Kritiker, den tyske Slesviger Gerstenberg, hver paa
sin Maade arbejdede for Danmarks Aandsliv. Vi har endelig set,
hvorledes Klopstockkredsen splittes med Bernstorffs Fald, og
hvorledes i den følgende Tid Oppositionen mod de Tyske stadig
voxer. Forevrigt havde Animositeten mod de fremmede gamle
Rødder. Kort efter at Klopstock var kommet til København,
kunde han 19. Okt. 1751 skrive om »die Neigung der Nation, den
Fremden nicht gewogen zu sein«. Foruden dette har vi faaet
en Række Specialundersøgelser, der bl. a. i flere Henseender
kaster nyt Lys over Johannes Ewald. Thi det er Ewald, hvis Geni
endog de Tyske beundrede og elskede, som ellers kun havde Haan
og Foragt tilovers for dette Land, (t. Ex. den utrolig naive og
naragtige Friedr. Stolberg), der paa en vis Maade staar i Centrum
af Bogen.

Det fremgaar af denne Indholdsoversigt, som ikke er udtøm-
mende, at det foreliggende Værk er overordentlig rigt paa Stof.

Dette rige Stof er — modsat Eatons Værk — ikke holdt sammen ved biografiske Synspunkter, men ved idéhistoriske. Der vises, hvorledes den dominerende tyske Indflydelse, der fulgte med den lutherske Reformation, og paa Digtningens Omraade gør sig stærkt gældende i Salmedigtningen, hvad der jo endnu spores næsten Blad for Blad i den danske Kirkesalmebog, afbrydes, da det verdslige Aandsliv i Europa i det 17. og 18. Aarhundrede bestemmes fra Frankrig, Holland og England. Af symptomatisk Betydning for Omslaget er Holberg, der som bekendt idetmindste som Kunstner og Stilist var helt uafhængig af Tyskland.

Den nye tyske Indflydelse, der kulminerer under Bernstorff, skyldes den nye religiøse Strømning: Pietismen. Pietismens indadgaaende Tendenser med den følelsesfulde Betoning af Menneskesjælens Evighedsmaal, medfører en Udløsning af hidtil bundne Kræfter i dansk Digtning. Ved Siden af Holbergs Humor og ironiske Rationalisme faar vi nu, uformidlet af denne, men inspireret af Klopstock, den Pathos, som strømmer ud af Johannes Ewalds »brusende Sjæl«. — Pietismens udadgaaende Tendenser: Forpligtelsen paa det kristelige Broderskab ogsaa i timelige Ting, Næstekærligheden, den gensidige aktive Godhed, fører til Tanken om Bondefrigørelsen og dernæst til Realiseringen af denne Tanke. — Saavidt Magon.

Et fundamentalt Spørgsmaal, der rejser sig i Tilslutning til Bogen, er Spørgsmaalet om i hvilket Omfang det tyske Sprog egentlig blev forstaaet og endog talt i Danmark. Sagen fremstilles gerne — ogsaa her — saaledes, at de fleste Folk i Danmark forstod og talte Tysk. Kilden hertil er væsentlig en Række tyske Udtalelser fra Joh. Elias Schlegel og nedefter. Men hvormeget beviser de i Grunden? Før det første gælder de overvejende eller udelukkende København, dernæst — selvfølgelig — de Kredse, hvori Medlemmerne færdedes, o: Hof, Hær, Adel, delvis akademisk Aristokrati. Naar vi tænker os udenfor disse Lag, mon det da er sandsynligt, at den gængse Paastand har Gyldighed undtagen i visse Haandværkerkredse; saaledes skal jo 1730 en Tredjedel af de københavnske Tømrere have været tyske; der foreligger dog vel intet om, at Landbefolkningen, som formentlig har udgjort mindst c. 70 pCt. af Befolkningen¹, kunde Tysk. Vi ser da ogsaa Wasserscheibe bemærke 1772, efter at dansk Kommandosprog var indført i Armeen, at det er ligesaa taabeligt at ville komman-

¹ Knud Fabricius anslaaer Forholdet mellem By og Land omkring 1700 til 10 og 90% (Det danske Folks Historie V 229).

dere tyske Geworbene paa Dansk, som det var at kommandere danske Landsoldater »in einer Sprache, die sie nicht verstehen«. Den gode Jeronimus i Jean de France (I 1) beklager sig over sin tossede Søn, der skriver til ham paa Fransk, saa han maa lade Brevene oversætte af Jean Baptiste paa Tysk, men tilføjer: »og kan jeg endda næppe forstaa dem«. Han synes altsaa ikke at have forstaaet det Tyske bedre end Giertrud Jensdatter (Barselstuen II 3) talte det, skønt hun havde »Gravsted i den tyske Kirke«. »Willet Ihr so snart gaaen?«, siger hun. — Mon man i Virkeligheden ikke kan korrigere den almindelige Anskuelse derhen, at naar alt tages med i Betragtning, paa den ene Side de naturlige Betingelser i det 18. Aarhundrede, hvor en stor og vigtig Provins af Riget, Holsten, var tysk, paa den anden Side Resultaterne af vor Tids Skoleundervisning — saa forstodes Tysk i Danmark ikke i stort større Omfang dengang end nu; derimod bliver den Forskel bestaaende, at Tysk dengang var Omgangssprog i bestemte og bestemmende sociale Lag, hvad det jo ikke mere er, og tillige i en særlig Grad prægede København. Udviklingen i Kendskab til de tre Hovedsprog gennem tre Generationer kan til en vis Grad maales ved Holberg, Ewald og Oehlenschläger. Holberg læste vel Tysk, omend noget generet af dets Syntax. Naar han, som Klopstock skriver 19. Oktober 1751, »standhaft« fastholder ikke at kunne »forstaa« Messiasdigtet gaar dette vel nærmest paa Indholdet; den unge Dethardings tyske Komædieoversættelser blev ham idetmindste forelagt til Godkendelse; Gellerts Fabler yndede han. — Derimod oversatte han personlig bl. a. et Par af Komædiene m. m. paa Fransk. Ewald, der ganske vist havde gaaet i Skole i Slesvig, digtede med Fortrolighed og Lethed paa Tysk, lærte tidlig Fransk, som han skrev og talte. Derimod var Oehlenschläger fra sin Barndom saa fortrolig med Tysk, som han elskede, at han ikke alene digtede paa Tysk, men endog — iøvrigt med tvivlsomt Held — vovede at oversætte Holbergs Komædier paa dette Sprog; først paa sin store Udenlandsrejse lærte han Fransk. Ewalds Generation staar altsaa paa en Skillevej mellem Fransk og Tysk, og ikke mindst efter Magons Undersøgelser er det klart, at danske Literater i Klopstocktiden, tiltrods for at København ogsaa rummede en fransk Koloni, vænnede sig til at søge Budskabet fra den store Verden i tysk Formidling. Saaledes oplyser Magon (S. 201) eksempelvis, at det nye Begreb »schöne Wissenschaften« af Rothe opfattes som Tysk, skønt Udtrykket jo er en Oversættelse af det franske Belles-lettres, og skønt Mallet havde holdt Forelæsninger just herover. At et Medlem af den tyske Koloni, Funk, 1760 i København ud-

sendte en tysk Oversættelse af Dubos' bekendte æstetiske Værk, peger i samme Retning og lader formode, at ogsaa saavel Batteux som Englænderen Home blev læst herhjemme i de tyske Gengivelser. Særlig grelt kan dette Forhold: den tyske Formidling iagttages hos Johs. Ewald. Som sine lidt yngre tyske samtidige, de saakaldte Sturm- und Drängere, Goethes Generation, lærte Ewald Shakespeare at kende i Wielands tyske Prosaoversættelse, hvad der førte ham til det sælsomme Misgreb at skrive Rolf Krake paa Prosa, skønt hans naturlige Form i den høje Stil var Verset. Ligeledes læste han fra først af Ossian paa Tysk, da, som han siger, »det Engelske var mig aldeles ubekendt«. Af Rahbeks og Blichers Biografi fremgaar iøvrigt, hvor lidt udbredt Engelskkyndighed endog langt senere var i Danmark.

Dette at de literært interesserede havde et nærmere Forhold til det tyske end til Fransk og Engelsk (selvom de naturligvis ogsaa — bl. a. Sneedorff og Ewald beviser det — havde et direkte Forhold til disse), er imidlertid noget ganske andet, end at Tysk taltes og forstodes af »jedermann«, som Joh. Elias Schlegel skriver. Men naar Medlemmerne af den tyske Koloni — i god Tro — kan fremsætte denne Paastand, er det et Bevis paa, at de ikke bevægede sig ud over en vis snæver Kreds, og at deres Meninger, forsaavidt det gælder den danske Nations primitive Lag, ikke kan bero paa indgaaende personlige Iagttagelser. — Hvor mange af disse Domme om hele Nationer hviler i det hele taget ikke — som Gerstenberg rigtig bemærker, paa det allerløseste og mest tilfældige Grundlag. Hvad vidste Molesworth i Grunden om den danske Nation, da han skrev sin »Account« 1693? Ikke desto mindre blev hans Dom om Danskernes Mediocritet gængs, og afspejler sig endnu i Sternes Karakteristik af Danskerne som flegmatiske og sløve (Tristram Shandy 1760). En lignende Rolle spillede Bouhours og Mauvillons med Molesworths og Sternes omtrent samtidige, ligesaa tilfældige Dom om Tyskerne, at de mangler Aand.

Naar Magon danner sig et Billede af det 18. Aarhundredes danske Type, har han som Kilde dels de tyske Udtalelser, dels Udtalelser fra Danske. Han kommer til det Resultat, at det ejendommelige for Danskerne er Mediocriteten. Dette er nemlig i Følge Holberg Maalet for al Dyd. Muligvis har Magon dog ikke forstaaet Holberg helt paa dette Punkt. Naar Holberg priser Mediocriteten saa stærkt, er det delvis *e contrario*. Fordi han selv var saa hidsig, kendte han Farerne ved Yderlighederne. Desuden er *aurea mediocritas* jo et godt gammelt antikt Ideal. Ret forstaaet er det vel tillige et meget smukt Ideal, idet det, det kræver af os, ikke er halve Egenskaber, men ligelig Blanding

af Livselementerne. Om Danskerne skulde være saa lykkelige i højere Grad end andre Nationer at realisere det, er vanskeligt at afgøre; men Holberg kan i hvert Fald ikke bruges som Bevis. Ganske vist har han i sin »Danmarks og Norges Stat« 1729, under Henviſning til Molesworth, tillagt Danskerne Mediocritet som en Dyd. Men 20 Aar senere i Epistel 72 og 275 tager han sine Ord i sig igen: Danskerne har — som alle andre Nationer — forandret sig totalt. — Ej heller synes Personligheder som Kierkegaard eller Grundtvig at egne sig til Bevis for Paastanden. At der her i Landet dengang som nu, fandtes et Flertal af Mennesker, som stræbte efter at være middelmaadige i god Betydning, og var det i en anden, er sikkert utvivlsomt, men er næppe noget for Danmark ejendommeligt. Den Yndest, en Personlighed som Gellert med hans Pris af det tempererede nød, var t. Ex. ikke mindre i Tyskland end i Danmark. Endnu i Goethes Werther skitseres som Modsætning til den syge og holdningsløse Helt et Mandsideal, der har en Gellertske Karakter. Naar Magon (S. 224) mener, at Gellerts Yndest i Danmark — modsat Klopstock — beroede paa, at dansk Aand er i større Slægtskab med Gellert, maa dette da suppleres med, at en Type som Gellert overhovedet, i alle Lande, har en større Familie end en Type som Klopstock. Den Modsætning, som Ewald følte mellem sig og sine Omgivelser, er vel ikke større end den, som t. Ex. de franske Romantikere eller Flaubert følte mellem sig og Bourgeoisien. Men deraf drager man dog ingen Slutninger m. H. t. den franske Nations Mediocritet. Man kan heller ikke søge Beviset for en særlig Mediocritet i Danmark i, at Digteren Klopstock stødte paa Reservation hos det danske Publikum. I og for sig er dette alene af den Grund vanskeligt, at det var dette Land — og ikke hans tyske Fædreland — der skaffede Klopstock Existensmuligheder. Han blev hvad Magon fremhæver med den Loyalitet, der i det hele taget udmærker hans Fremstilling, indbudt hertil uden nogen anden Forpligtelse end at fuldende sin store Digting: »Messias«, medens t. Ex. Goethe, da han havde modtaget Invitationen til Weimar, fik paalagt mangfoldige Pligter. Men desuden kan vi heller ikke sige, at Publikum og Kritik i Tyskland var uden Reservation overfor Klopstock (Lessing, Schiller).

Det er vist bedst at lægge denne Kliché med Mediocriteten paa Hylden sammen med mange andre lignende, saa meget mere som det abstrakte Begreb »Nationalkarakter« som en ensartet absolut Størrelse formentlig i højere Grad er Metafysik end Kendsgerning. Der findes samme Slags Mennesketyper i alle Lande, blot har de ikke lige Kaar overalt og til alle Tider. Hvilken Type, der kommer til at dominere, er ikke »nationalt«, men socialt,

økonomisk og politisk bestemt, man udvikler sig med sine Opgaver. Forklaringen paa at Klopstock ikke i Danmark kunde overvælde Publikum paa samme Maade som — en kort Tid — i Tyskland, er, bortset naturligtvis fra Sproget, der maatte gøre ham utilgængelig for mange, at søge andet Sted, bl. a. i det Forhold, at medens man i Tyskland ved Klopstocks første Fremtræden ingen moderne Digtning besad med levende Livsindhold, var man allerede herhjemme præpareret af en stor Digter og fri Aand: Holberg. Mod den Livets Fylde, som Holberg og andre havde vakt i store Kredse (slg. Th. A. Müllers Fremstilling i Det danske Folks Historie VI), kunde Klopstock, der i Virkeligheden var en lidet omfattende Begavelse, selvfølgelig ikke komme op.

Magon dvæler nogle Gange med Interesse ved det, han kalder »die geistige Atmosphære Copenhagens«; dog tror jeg ikke han helt regner med, hvor stærk den var, heller ikke regner han med, at Atmosfæren i dette Land var bestemt af andet end København. Naar Joh. Christ. Fabricius 1781 udtaler, at den tyske Kolonis Indflydelse i Virkeligheden kun var ringe (cit. Magon 217), og naar Magon selv flere Steder (bl. a. S. 236) mener at maatte fastslaa, at paa det æstetiske Omraade fik de tyske Teoretikers Arbejder ringe Betydning for dansk Udvikling, er Aarsagen formentlig at søge ikke i Mangel paa Modtagelighed for aandelig Paavirkning, men i at Københavns aktive genius loci var for stærk. For Styrken af denne Genius vidner ogsaa den Selvfølgelighed, hvormed det danske Sprog blev hyldet af Skribenterne og Digterne fra Holberg til Baggesen, hvilket ingenlunde har en Parallel i den agitatoriske Pris af det tyske »Haupt- u. Heldensprache«, som i Tyskland bliver gængs fra Slutningen af det 17. Aarhundrede, og som harmonerer saa daarligt med de nedsættende Udtalelser om samme Sprog, som vi finder til Stadighed hos tyske Digttere og endnu t. Ex. hos Goethe og Schiller. En fuldstændig Misforstaaelse af denne genius loci ligger til Grund, naar Magon (S. 399) vil drage Slutninger m. H. t. dansk Aand af Mangelen paa en Sturm und Drang Literatur med socialkritisk Tendens, som den vi finder hos Tyskerne Lenz, Klinger o. fl. Den socialkritiske Tendens behøvede i Danmark ikke at søge Afløb i Digtværker, den udlod sig i Arbejdet paa Aarhundredets største Bedrift: Bondefrigørelsen.

Den utilstrækkelige Opfattelse af genius loci spiller en Rolle ved Magons Vurdering af, hvad Pietismen gennem den tyske Koloni kom til at betyde for dette sociale Arbejde. Det er utvivlsomt rigtigt, at Bondefrigørelsens Mænd for en Del er at søge i den tyske Koloni, og at et frisk Initiativ synes at komme fra dem. Men følger vi nu til denne Kendsgerning Spørgsmaalet: Hvor kan det være,

at det var i Danmark dette Initiativ blev udfoldet af Tyske, hvorfor foretrak de ikke det mere naturlige at fremsætte Tankerne i deres Fædreland, eller hvorfor fængede de Tanker, som de paa Tryk og paa Tysk fremsatte herom, ikke tillige i Tyskland, maa vi vel komme til det Resultat, at det var fordi Forholdene i Danmark var gunstigere for disse Planer, end de var i Tyskland. Med andre Ord Reformerne udtænkes og udføres ikke i Danmark, fordi disse Tyske her fremsatte Ideen til dem; men disse Tyske fremsatte Ideen, fordi de kom til Danmark, hvor Mulighederne var til Stede. Sandsynliggøres denne Antagelse ikke dels af den Vurdering af Bonden, som fra gammel Tid var dansk — (mens det var den indvandrede tyske Adel der havde medført sit Hjemlands Syn paa Bonden som en lavtstaaende Race) — og som ogsaa Holberg repræsenterer trods Jeppe paa Bjerget, der jo er en Komedie, og hvis Hovedperson ikke er mere typisk end Stykkets Intrige; — dels af den følgende Tids Udvikling i Danmark indtil denne Dag. Det kan naturligvis ikke falde nogen ind at ville forklejne hine udmærkede og fortjente Mænds Ære, men er det ikke for den historiske Forstaaelses Skyld nødvendigt at regne med Kræfter, som var til Stede ganske uafhængige af dem? Vi kunde ogsaa formulere Problemet saaledes: Naar vi har opstillet og undersøgt Spørgsmaalet om hvad disse Mænd betød for Danmark, spørger vi omvendt, inden vi gaar videre: Hvad betød Danmark — psykologisk — for disse Mænd? Thi at de særlige Kaar, de fik netop som Udlændinge, har hævet dem et Stykke over det Niveau hvorpaa de vilde være blevet i deres Hjemland, er dog vel sikkert. — Vilde Saly t. Ex. have frembragt Europas skønneste Rytterstatue, hvis han ikke havde skaffet sig Frihed ved Expatriation; vilde Mallet have gjort Epoke, hvis han ikke i København havde fundet et herligt Stof, der endnu havde Jomfruen, og greb ham just som Fremmed med alt det uventedes Magt.

Men det er jo saaledes, at vi kun ved lidt om, hvad skjult Liv der levedes blandt de illiterære dengang? Ogsaa den tyske Bonde i Samtiden tænker vi os som en forkuet og sløv Hob; men slaar vi op i Jung Stillings Levnedsbog, ser vi Bondetyper ude i Nassaus Skove, som giver Billedet en Nuance. Magon tegner den danske Bonde bl. a. ved Hjælp af Jeppe og Erasmus Montanus, som om disse Komedier havde nogen synderlig Kildeværdi. Imidlertid fortæller Norskeren Hersleb, der var Præst i Brønshøj c. 1744, os om Bøndernes levende aandelige Interesser. De havde Bog-samlinger og yndede at diskutere om religiøse og historiske Emner (Kirkehist. Sml. 3. R. II 667). Klopstock skildrer i Cramers

»Nordischer Aufseher« en lærd Bonde paa Bernstorffs Gods og Sneedorff udkaster i sin »Tilskuer« et Idealbillede af en vakt Bonde. Undtagelser, siger man, men hvorfor Undtagelser i højere Grad, end særlig værdifulde Mennesker altid er Undtagelser? — Naar Udskiftningen kunde gennemføres, naar navnlig jyske Bønder udviste rigt Initiativ med Køb og Sønderdeling af Godser, maa der vel have været særlige menneskelige, økonomiske og sociale Betingelser til Stede i dette Land. I hvert Fald er det jo modsætningsvis saaledes i det Tyskland, hvorfra Mændene med Ideerne kom, at en Opdeling af Latifundierne støder paa uovervindelige Vanskeligheder endnu 150 Aar efter.

Magon gør (S. 372) Spørgsmaalet om Debet og Credit mellem Dansk og Tysk op, idet han mener, at Danmark afbetalte sin Gæld til Tyskland ved at skænke det Kendskabet til den nordisk-germanske Tradition, som gennem danske Lærde, Worm, Bartholin, Resen, og gennem Mallet, — og desuden gennem Folkevisen levede ubrudt heroppe, mens den var gaaet tabt i Tyskland.

Betydningen af denne Gave forstaas kun ud fra en historisk Indstilling. I Virkeligheden var det en fuldstændig ny Verden, der dermed rullede op for tysk Bevidsthed. Næsten alt historisk Forestillingsindhold stammer jo fra de tre Kilder: Bibelen, Antikken og den nationale Tradition. Men af disse Kilder var den nationale i Tyskland fuldstændig tilstoppet indtil c. 1750—60. Man vidste i Tyskland praktisk talt intet om tysk Aandskultur før Reformationen. For de Lærde var den oldhøjtyske Literatur, hvis man kan bruge dette Udtryk om disse Sprogmindesmærker, tilgængelig i en samlet Udgave fra 1729 (Schilters Thesaurus), men Riddertidens literære Blomstring, ogsaa i alt væsentlig al følgende tysk Literatur til 1624 eksisterede ikke for Bevidstheden. Hvad det betyder, klares ved en Henvisning til, at det tyske middelalderlige Heltedigt, Nibelungenkvadet, som har forsynet tysk folkelig Bevidsthed med en Række fundamentale Symboler i det 19. Aarhundrede og inspireret en Række Hovedværker i det 19. Aarhundredes tyske Literatur bl. a. Hebbels Nibelungen-trilogi, og — delvis — Wagners Nibelungenring, dengang overhovedet ikke kendtes. Først c. 1750 opdagedes det i et Klosterbibliotek af en schweizisk Lærd, udgaves dernæst af en anden Schweizer 1781, men først — og det var typisk — 1806 trængte det frem til Goethes Bevidsthed, da Oehlenschläger stod bag hans Stol i Weimar og hjalp ham med Tydningen af det gamle Sprog. Naar man dernæst betænker, at Montesquieus »l'Esprit des lois« 1748 med en lignende Idealisering som i sin Tid Tacitus, skriver om de nordiske Nationer, at de staar over alle Folk, fordi de

»har været Ophav til Europas Frihed d. v. s. næsten al den Frihed, der findes blandt Menneskene«, vil man forstaa, hvilken Oplevelse det var for de tyske Stammefrænder, da de gennem Montesquieu-Eleven Mallets »Introduction à l'histoire de Danemarck« 1754, for første Gang fik en Oversigt over Eddaens Gudelære og de gamle Nordboeres Liv.

I København behøvede man, som Magon gør opmærksom paa, ikke Montesquieu for at finde Vejen tilbage til Fortiden. Strax naar en Tysk betraadte dette Centrum for Forskning og Tradition, mødte han de gamle Dage, som det eksempelvis ses af, at den unge tyske Digter, Joh. Elias Schlegel, først her, tilskyndet af sin ældre Ven Historikeren Gram, valgte Knud den Store til Helt for et Drama (1747). Men La Beaumelle sidestiller allerede 1749 i sin »Spectatrice« den gammelnordiske Digtning med den antike og da Gerstenberg 1766, ligeledes i København, inspireret af Stedets genius loci havde digtet sin »Lied eines Skalden« tilskyndedes heraf Klopstock og en Hærskare af »Barder« til Efterfølgelse.

Ingen som interesserer sig for det interessante og frugtbare Samspil mellem Tysk og Nordisk, og ingen der videnskabeligt beskæftiger sig dermed, kommer udenom Magons Værk. Forhaabentlig vil hans Universitetsvirksomhed tillade ham at fortsætte med de to følgende planlagte Bind. Man kan ikke noksom anerkende hans Energi, Lærdom og Redelighed og det Resultat, som disse Egenskaber foreløbig har ført ham til. Danske Forskere vil ikke finde nogen bedre Medarbejder i denne Sag paa den anden Side Grænsen, det nordiske Institut i Greifswald, set fra dansk Side, ingen bedre Leder.

Carl Roos.

Sigurd Schartau: Malmö högre allmänna läroverk under den danska tiden (Malmö 1929).

Matheus Lundborg; Heliga Trefaldighetskyrkan i Kristianstad (Kristianstad 1929).

Den Litteratur, som behandler skaansk Kirke- og Skolehistorie, er i 1928—29 blevet forøget med to Skrifter, der er af særlig Interesse for danske Læsere. Det ene er Malmö högre allmänna läroverk under den danska tiden af Sigurd Schartau, et stateligt og smukt udstyret Festskrift, udsendt i Anledning af 400-Aaret for den middelalderlige Malmö Skoles Omdannelse til et lutherskfarvet Præstegymnasium og Latinskole og 50-Aaret for Indvielsen af den nuværende Skolebygning. Det var nu over 80 Aar siden.